

*A héber tanulmányok főiskoláinkban.*

A héber nyelv és irodalom tanulmányozása, — ám-  
bár az mainap nem tekinthető, mint e század harmadik  
tizedéig történt, a theologusok kizárólagos privilegiuma-  
ként, — a theologusok tanulmányai között méltán foglalja  
el azon előkelő helyet, mely neki azon intézetekben tulaj-  
doníttatik, hol a papi pályára készülő ifjúság nyeri tudom-  
ományok kiképeztetését.

Ezen irodalom, csekély terjedelme dacára is, az álta-  
lános vallástörténetnek egy oly fontos és annyira érdekes  
fejezetét képviseli; egy régi vallásnak oly sokoldalú és  
oly sokféle tényezők által elősegített fejlődését mutatja  
be: hogy igen helyesen történt, midőn épen a theológiá-  
nak azon szabad és mindenféle feltevést mellőző iránya,  
mely a két legutolsó évtizedben érvényre jutott, a kriti-  
kai és történeti theologia, mind nagyobb és nagyobb  
súlyt fektet a héber irodalomnak mint theologiai segéd-  
tudománynak művelésére.

Igen helyesen van tehát, hogy a héber irodalom ha-  
zánk theologiai főtanodáiban, mind a pesti egyetem hit-  
tani karában, mind pedig a protestánsok theologiai  
intézeteiben a kötelezett tantárgyak sorában sze-  
repele. De más kérdés az: vajon már maga azon körülmény,  
hogy a nevezett tudomány mint kötelezett theologiai  
tantárgy szerepele, melylyel a theologusok egypár éven át  
foglalkozni és melyből e pár év letelte után vizsgát tenni  
kötelesek, elegendő-e arra, hogy ezen tanulmányoknak  
látható eredménye legyen? Mert hogy ilyen eredménye  
nincsen, arról legnagyobb sajnálkozásunkra meg fogunk  
győződni, ha hiába kutatunk hazánkban egypár oly héber  
irodalmi szakembert és exegetát, kik azon intézetekből  
kerültek volna ki, honnét eddig az ilyen szaktudósokat  
várhattuk volna.

Távrolról sem akarom azt állítani, hogy a hiba az  
illető tanároké. Mert a maig fennálló praxis szerint a  
legtudósabb, legügyesebb és legbuzgóbb tanár sem volna  
képes a héber irodalomból több eredményt felmutatni,

mint legfeljebb azt, hogy legtehetségesebb és legszorgalmasabb tanítványai az ó-testamentomi exegesis terét a dilettantismusig vigyék. Máshol van a hiba; és ezen hiányról szólni mulhatlan kötelességemnek tartom.

Ha megkivánjuk azt, hogy a főtanodai hallgató úgy kerüljön ki az egyetemből, hogy később, ha kedve és hajlandósága ezen tudomány felé vonzza, önállóan és a modern tudomány eredményeinek és módszerének teljes ismeretével és átértésével tárgyalhassa a héber irodalmat és használhassa fel tudományos céljaira: akkor e cél elérésére szükséges, hogy a főtanodán töltött idő alatt ezen irodalom legfontosabb termékeit alapos exegesis tárgyává tette, hogy továbbá a nép történetén kívül még a héber irodalom történetét (vagy mint eddig elég pedans módon nevezni szokás: a bibliai bevezetést) áttanulmányozta legyen; egészen eltekintve azon segédisméretektől, melyeket a fentebb elősorolt tanulmányok részint mint előzményeket feltételeznek (pl. bibliai archaeologia), részint azon cél tekintetében, mely a héber irodalom tanulmányozása alkalmával kitűzetik, akár önállóan tanulmányozni, akár pedig, mi kezdők számára célszerűbb, a mindenoldalú és kimerítő exegesis alkalmával érinteni szükséges (pl. a régi bibliafordítások története, aramaeus nyelv stb.). Mindezek pedig oly dolgok, melyek magának a héber nyelvnek nem felületes, sőt inkább alapos, solid ismeretét, mint kikerülhetlen előtanulmányt, teszik szükségessé.

A kitűzött cél nem a héber nyelvtannak és egy kis szókincsnek birtoka, hanem a héber nép vallás- és irodalomtörténetével való tárgyilagos megismerkedés; a grammatika csak eszköz a cél elérésére. A theologus nem akar nyelvészszé lenni, kinek már maga a nyelvtan is, ha magasabb szempontokból tárgyalatik, tanulmányi objectum; hanem oly tudóssá, ki többek közt azon irodalomra is szorul, melynek termékei a héber nyelv ismerete nélkül hozzáférhetlenek.

De a mint a dolgok eddigelé állanak, a héber irodalmi oktatás a tanár legjobb akarata mellett is mindig

csak illúzió maradhat (a mint ezt egyáltalában a többi orientalis tanszakokra nézve is elmondhatjuk). A nehézség oka azon kemény dió, melyet, mielőtt előadásainak tulajdonképeni tárgyához foghatna, feltörnie kell: a grammatika örökös nyúzogatása. Képzeljük csak el, hogy a római jog tanárának, mielőtt tulajdonképeni előadásához fogna, elő kellene adnia a latin nyelv alakтанát és syntaxisát és 2 évig előkészítenie hallgatóját arra, hogy a harmadik évben követhesse már csak nyelvileg a római törvények és a későbbi jogtudósokból felhozott latin citatumokat; vagy hogy a jogászt általában véve a corpus juris megértésére azáltal kellene az egyetemen előkészíteni, hogy egypár évig a latin név- és igeragozásra tanítsák. Ily viszás helyzetben van theologusokkal a héber irodalom tanára, mert a helyett hogy tanítványával bejárja tudománya azon tág terét, melyet főlebb körülvonaltunk, az időnek nagy részét arra kell fordítania, hogy először magukhoz a héber nyelv betűihez szoktassa hallgatóit és aztán magát a nyelvtant vegye át velük. Míg a hallgató oda ér, hogy nyelvismereteiben azon alapot bírja, melylyel tudományához joggal hozzáfoghatna, addig már érkezett vizsgájának ideje és azon sok fáradság és szorgalom, melyet a héber nyelvtanra fordított, tökéletesen terméketlen maradt, sőt mondhatnám sajnálatra méltó gyötrelmek, haszonnélküli önkínzásnak bizonyult nemcsak magára a tanulóra, hanem még a tanárra nézve is. És ezen tüneménynyel szemben a vizsga alkalmával is vajmi kevesecskét kívánhatni a jelöltől, mert utóvégre nemcsak azért jött a főtanodára, hogy a héber grammatikával bírkózzék meg, — van ott ezen kívül még tanulmányi tárgya elég.

Ha tehát a tanár a tulajdonképeni hebraisticus tanulmányokból csak valamire akarna menni hallgatóival, akkor a mai rendszer keretében csak egy útja van a boldogulásra, és ez az út sem a legjobb. Előadja t. i. az egész nyelvtant egypár hét alatt in nuce, hogy úgy mondjam, csontvázilag, és ezután rögtön elővesz valamely bibliai könyvet és ezen sovány „Grammatik in der Westen-

tasche“ alapján neki megy az exegezisnek. De első pillanatra is világos, hogy még ezen módszer által sem szabadulunk meg a folytonos grammatizálástól, és mi több, hogy ily módon elszoktatjuk a hallgatót azon legelső és legsarkalatosabb feltételtől, melyen az úgynevezett szöveg-kritika nyugszik, oly tér, melynek művelését nem lehetetlenné tenni, hanem elősegítenie kell a tanárnak. De a szöveg-kritika, a tudományos exegezisnek ámbár legkülsőlegesebb, de a tudomány mai állásánál fogva mégis igen fontos része, alapos grammatikai tanulmány és a nyelv szellemébe való józan behatás nélkül, mindig csak önkényes, hóbortos és lelkiismeretlen marad. Nem nélkülözhetjük tehát ezeknél fogva a héber tanulmányok azon elemeit, melyeken túl jutni a mai gyakorlat alapján egyáltalában véve nagyon nehezen lehetne.

E bajokon igen nehéz segíteni; de mindenki, a ki a szóban forgó tanulmányok iránt csak némiképen érdeklődik, be fogja látni, hogy segíteni kell rajtuk, ha azt akarjuk, hogy a héber nyelvvel és irodalommal vesződő theologiai hallgatók verejtéke tökéletesen kárba ne vesszen. És erre nézve csak egy expedienst ismerek; azt tudniillik, hogy a theologus, ha a főtanodára megy, máris bírja a héber nyelvtan legszükségesebb elemeit. Ez pedig csak egy úton létesíthető: azáltal hogy azok, kik theologiára szándékoznak menni, azalatt, míg a gymnasium legfelsőbb vagy legfelsőbb két osztályát végzik, a héber nyelvtant mint rendkívüli tantárgyat tanulják, úgy hogy az egyetembe vagy a főtanodába lépve, azonnal hozzáfoghassanak magához az exegeticumhoz. Ez az illető ifjaknak sok nehézséget nem okozna; mert utóvégre egy nyelvtan elsajátítása és egy kis olvasmányi gyakorlat nem oly boszorkányság, melyen rendes tehetséggel bíró ifjú át nem eshetnék egy kis megerőltetéssel és kedvvel, ha tanulmányainak további menete a szorgalom ezen parányi pluszát okvetlenül megkívánja. Ily módon aztán nem lesz illúzió a héber irodalommal való foglalkozás a theologiai karban és a főtanodákban, mert négy év alatt, ha nem



kell belőlük kettőt a grammaticára fordítani, minden nehézség nélkül bevezetheti a tanár növendékeit a héber philologia mindazon részeibe és segédtudományaiba, melyekről a föntebbiekben, mint elkerülhetlen ismeretekről szólottunk; és a tanulmányok ily módon beosztása után lesz a theologusok közül is valódi és a tudomány mai állásának megfelelő hebraistánk elég. Így van ez Németországban is legtöbb helyütt, hol az egyetembe lépő theologustól már feltételeztetik a nyelv elemeinek alapos ismerete.

A nyelvtan azért előadhatik az egyetemen azontúl is; kell is hogy előadassék a bölcsészeti karban, különös tekintettel azon ifjakra, kik orietnalistákká akarnak válni és a szóban forgó irodalomra, már egyetemi tanéveik alkalmával több időt fordíthatnak, mert így még akkor is, ha tárgyaikat ab ovo kezdik meg, három-négy évi szorgalommal és odaadással kellő ismeretekre tehetnek szert azon irányhoz mérve, melyben tanulmányaik folynak.

Egyáltalában véve, minden szabad gondolkodású ember azon nézetben lesz, hogy a szabad tudomány nálunk óriási sokat nyerne, már ha csak elvileg is, az által, ha a hebraisticus tanulmányok egyetemünk bölcsészeti karában olymértvű polgárjogra tehetnének szert, a minővel azok a német egyetemek legtöbbikén bírnak, vagy a minőt például a párisi Collége de France-ban tudtak maguknak kivívni. Nem egyedül a mi bölcsészeti karunk tananyagának egy talpalatnyi térrel való növekvéséről van szó ezen specialis esetben: hanem arról, hogy egy olyan irodalom, melynek eddig, elég tévesen, csupán confessionalis szempontból tulajdonított némi jelentőség, azon álláspontból kiindulva tárgyalassék és képviseltesék, melyből kiindulva, a modern tudomány egyéb régi irodalmakat tesz kutatásainak tárgyává. Ez nem pusztán formai kérdés, hanem az összes modern világnézlettel szorosán összefüggő elvi ügy.

Hogy a theologiát tanulmányozók a bölcsészeti kar héber irodalmi előadásai által nyújtott alkalmat felhasz-

nálják, az magában véve a tanszabadsági kérdéssel szoros összefüggésben álló egy pont, mely a teológiai kar tekintetében a legutóbbi időkben hivatott szakférfiak részéről több ízben tárgyalatott. Még nagyobb horderejűvé válnék azonban ezen ügy, ha az épen most szőnyegre került kérdés: vajon a hittani kar megmaradjon-e a pesti egyetem facultásai között, vagy nem, — ez utóbbi értelemben döntetnék el. Ezen cikkemben, minthogy a fentlevő viszonyokból indultam ki, ezen eshetőségre nem vonatkoztam.

DR. GOLDZIHÉR J.

### *Paedagogiai szemle.*

— **A növénytan tanítása a közéletanoda alsó osztályában.** E címmel a „Magyar Tanügy“ múlt évi 9. számában egy cikk jelent meg Staub Móric urtól, melyben rövideden előnkbe terjeszti a módot, melyet növénytani előadásainál követ; célja, melyet ennek megismertetésével elérni akar, az vala, hogy minél számosabban szóljanak e tárgyhöz, hogy így helyesebb rendszer alapján a természetrajzi tanításnak a közéletanodában figyelemreméltóbb helyet szerezhessünk.

Staub ur e föllépteért mindenesetre elismerésünket érdemli ki, ha elgondoljuk, hogy mily szánandó helyzetben tengődött sőt tengődik a természetrajz még mainap is tanodáink legnagyobb részében. A régi baj okát nem nagyon távolban kell keresnünk. Csak 20—25 évvel is ezelőtt nem képezte a természetrajz tanításának tárgyát semmi egyéb, mint az összegyűjtött tárgyak száraz leírása, lelhelyeik megemlítése s valamely rendszer szerinti szigorú osztályozása. Dehogy törődtek volna a tanárok azok származásával, kifejlődésével, szerveiknek közelebbröli megismertetésével. Kihagyták mindazt, mi vonzó és művelő s e helyett növendékeiket a tárgyak száraz leírásával kínozták. — Ma már némileg enyhült e nyomasztó állapot, noha a régi elfogultság még most sem szűnt meg teljesen s még mainap is igen sok helyen e tanágot a többiek mellett alig méltatják némi figyelemre. Állításom igazolására csak egy példát említek fel. Az érettségi vizsgálatok alkalmával, a növendéknek gymnasiumi pályája alatt tanult minden tantárgyból szigorlatot kell kiállania, csakis a természetrajz az, melyet mellőznek e helyen, nem tartván szükségesnek kipuhatolni legalább annyit, hogy vajon az érettnak nyilvánítandó ifjú mennyire ismeri saját szerveinek bonci szerkezetét s élettani feladatát, s azon élő tárgyakét, melyekkel minden lépésekor találkozik. Érzik és őszintén bevallják e téren való járatlanságukat az életbe kilépett ifjak, mert tapasztalják, hogy a termé-

# MAGYAR TANÜGY.

HAVI FOLYÓIRAT.

SZERKESZTIK

D<sup>r</sup>. HEINRICH GUSZTÁV és D<sup>r</sup>. KLEINMANN MÓR.

II. ÉVFOLYAM.

1873.

---

BUDAPEST, 1873.

KIADJA AIGNER LAJOS.

(Váci-utca 18. Nemzeti szálloda.)

*for  
m  
359*